

ДИНАМІКА СВІТОВОГО ВИРОБНИЦТВА ЯЧМЕНЮ ТА РОЛЬ УКРАЇНИ У ФОРМУВАННІ ЙОГО ПРОПОЗИЦІЇ

Бабан Т.О., аспірант

*Харківський національний технічний університет сільського
господарства ім. Петра Василенка*

У статті охарактеризовані сучасні тенденції розвитку світового виробництва та експорту зерна ячменю та визначено роль та значення України та її перспективи вирощування та експорту цієї культури.

In the articles described modern progress of world production and export of grain of barley trends and certainly role and value of Ukraine and its prospect of growing and export of this culture.

Постановка проблеми. Високий попит на ячмінь сприяє тому, що щорічно відводяться значні посівні площі під цю культуру. Ячмінь є важливою продовольчою, технічною та кормовою культурою, яка займає друге місце у вітчизняній структурі виробництва зерна. Україна має достатньо значний потенціал у виробництві та експорті цієї культури, який потребує постійного вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що актуальним економічним проблемам ефективності галузі рослинництва, в тому числі питанням розвитку зерновиробництва присвячені наукові розробки таких відомих українських науковців, як Ю.Д. Білик, В.І. Бойко, Т.Г. Гайдук, О.В. Калюжна, І.Т. Кишак, І.Г. Кириленко, В.М. Колісник, О.С. Колесов, Н.І. Кучер, М.Ю. Куліш, Н.В. Куян, М.Г. Лобас, О.В. Олійник, Г.Г. Омеляненко, П.Т. Саблук, А.І. Степанов, Л.М. Худолій, С.В. Фоменко, та інших. Проте сучасний розвиток зернового виробництва та зернового ринку відбувається достатньо циклічно, тому потребує постійного вивчення та аналізу.

Постановка завдання. Метою цієї статті є аналіз сучасного стану виробництва та реалізації ячменю в світі, окреслення основних виробників та експортерів, визначення місця та ролі України, а також її експортних перспектив та основних сприятливих факторів у розвитку виробництва та реалізації цієї культури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ячмінь – найдревніша вироблювана зернова культура. Вона була відома народам Закавказзя та західних відрогів Гімалаїв ще в доісторичні часи. Древні історичні дані свідчать про вирощування в Єгипті ячменю ще за 4-5 тисяч років до нашої ери.

Ячмінь культура багатопланового використання. Зерно використовується для продовольчих, технічних та кормових цілей. В ньому утримується 65-68% вуглеводів, 7-18% білку, 2,1% жиру, 1,5-2,5% золи та 3-5% клітковини. При продовольчому використанні зерно переробляють в перлову та ячну крупу, сурогат кави та муку, з якої в деяких тропічних та субтропічних країнах випікають хліб. Також пивоварні сорти використовуються для заводського та домашнього пивоваріння. Екстракти солоду, що отримуються із зерна ячменю також використовуються в кондитерській та фармацевтичній промисловості. В

тваринництві зерно ячменю використовується на корм для свиней та коней. Також як корм для сільськогосподарських тварин використовується зелена маса ячменя.

Товарний ячмінь має відповідати технічним умовам, які зараз відображені в нашій державі у ДСТУ 3769-98. На основі цього документу ячмінь розподіляється в залежності від різних характеристик (вологість, вміст різних речовин, забрудненість, цілісність тощо) на класи: пивоварний (1 та 2 класи), продовольчий (1), технічний (2) та фуражний (3 клас).

Менш ризиковим при теперішніх кліматичних умовах є виробництво та збут ярого ячменю. Більшим попитом на світовому ринку користується фуражний ячмінь (3 клас), він складає близько 70% світової торгівлі ячменем.

Посівні площі під ячменем займають четверте місце в світі серед хлібних злаків після пшениці, рису та кукурудзи. Найбільш поширений він у США, Канаді, Індії, Туреччині, Франції. В 2011/12 маркетинговому році (надалі МР) світові посівні площі ячменю склали більше 50 млн га, що є меншим ніж у 2005/06 МР на 6 млн га, тобто спостерігається скорочення посівних площ під цією культурою. Але за рахунок покращення урожайності спостерігається збільшення валового збору, який в 2011/12 МР був на рівні 130 млн тонн. Урожайність відповідно склала 26 ц/га. Найвищі ж врожаї зерна збирають у країнах Європи, а саме у Бельгії, де середній рівень урожайності – 68 ц/га.

Світова торгівля ячменем становить 12% загального виробництва. На ринках країн-імпортерів в основному домінує європейський та причорноморський ячмінь.

Лідером серед крупніших світових покупців фуражного ячменю є і залишається Саудівська Аравія. Також основними імпортерами на світовому ринку ячменю є Китай, Нідерланди, Бельгія, Японія, Германія, Іспанія, Італія, Іран, Лівія, які увійшли до десятки найбільших імпортерів ячменю за результатами 2010 року. В десятку світових експортерів входять Франція, Україна, Австралія, Германія, Росія, Канада, Англія, Данія, Румунія та Аргентина.

Загалом, прогнозується збільшення виробництва ячменю в багатьох країнах основних виробників та збільшення його споживання, адже загальносвітовою тенденцією є збільшення кількості населення приблизно на 1,4% щороку, причому в основному у Східних країнах, тому необхідне виробництво більшої кількості продовольства для забезпечення потреб такої кількості людей.

За прогнозами Міністерства сільського господарства США (USDA) впродовж найближчого десятиліття пріоритетними видами зерна стануть кукурудза, пшениця та сорго. Ячмінь, відповідно, буде втрачати свої позиції як експортна культура. Основним конкурентом для фуражного ячменю є кукурудза, так як має більш привабливу ціну. Відповідно попит на ячмінь знаходиться під впливом пропозиції кукурудзи на світовому ринку.

Взагалі, ситуація на світовому ринку зерна може дуже швидко кардинально змінюватися, адже на неї впливають як природні (зміна кліматичних умов, що супроводжуються посухами, повенями) так і економічні фактори (нестабільність світових валют, коливання цін на нафту).

В Україні ячмінь, як в інших країнах СНД та Західної Європи, являється передовою зернофуражною культурою, яка є більш дешевою по витратах на вирощування ніж пшениця та кукурудза, але витратною по затратах на зберігання та реалізацію. В 2011 році вона стала однією з найбільш затребуваних культур на світовому ринку, що дало можливість нашій країні зайняти перше місце серед світових експортерів. За даними Мінагропроду, Україна увійшла в трійку найбільших експортерів зерна в світі.

У 2010 році в Україні було зібрано урожай ячменю з площі 4,3 млн га з засіяних 4,7 млн га, в 2011 році було зібрано урожаю з площі 3,7 млн га з засіяних 3,9 млн га, а для порівняння в 2006 році з площі 5,2 млн га, тобто площа збору зменшилась на 28,8%. В 2012/13 МР зібрана площа ячменю зменшилась ще на 400 тис га, або на 36,5% в порівнянні з 2006 роком.

Основними регіонами вирощування ячменю в Україні є центральні, східні та південні області. Зокрема, в останні роки найбільше його збирають господарства Дніпропетровської, Кіровоградської, Миколаївської, Одеської, Полтавської, Запорізької та Харківської областей. В 2011 році лідерами по виробництву ячменю були Кіровоградська, Полтавська та Харківська області.

У 2011/12 МР відбулося зменшення обсягів світової торгівлі ячменем. Ключовою причиною такої ситуації є збільшення обсягів виробництва ячменю в країнах Південно-Східної Азії та Північної Африки, відповідно потреби в імпорті у них зменшуються.

Виробництво в Україні ячменю в 2011/12 МР в порівнянні з 2006/07 МР скоротилось з 11,3 млн тонн до 9,1 млн тонн, або на 19,5%. В 2012/13 МР в порівнянні з 2006/07 МР скоротилось на 38%. Ці зміни відбулись за рахунок зменшення посівних площ під цією культурою на 28,8% та 36,5% відповідно, а також за рахунок зменшення урожайності в середньому на 4,5%.

Основними споживачами українського ячменю є Саудівська Аравія, на яку за результатами 2011/12 МР припадає близько 70% українського експорту ячменя, Сирія – близько 10%, Іран – 5%, Йорданія – 4%, Ізраїль – 3%, Марокко – 2%, Лівія – 1,7%, Ліван – 1,5%, Італія – 0,25%.

В завершеному 2011/12 МР Україна експортувала біля 23 млн тонн зерна з рекордного в історії країни врожаю в 56,7 млн. тонн, але на долю ячменя прийшлося лише близько 2,3 млн тонн, що стало великим розчаруванням та скинуло нашу державу з п'єдесталу світового лідера по поставкам цієї культури, зсунувшись з першого місця на п'яте та уступивши таким країнам як Австралія, Аргентина, ЕС та Росія.

Основними лідерами експорту в 2011/12 МР були такі відомі зернотрейдери як: Хліб Інвестбуд – з часткою 24% у загальному експорті, Топфер – з часткою 14%, Дрейфус – з часткою 11%, Кернел – 10%, Іст Грейнс – 6%.

На початок 2012/13 МР експортовано 1,084 млн тонн ячменя. До основних імпортерів українського ячменю додався Кувейт, частка якого на кінець серпня складає 5%.

Рівень урожайності ячменю в нашій державі коливається по рокам. В період 2006-2012 років (рис. 1) середня урожайність 22,3 ц/га.

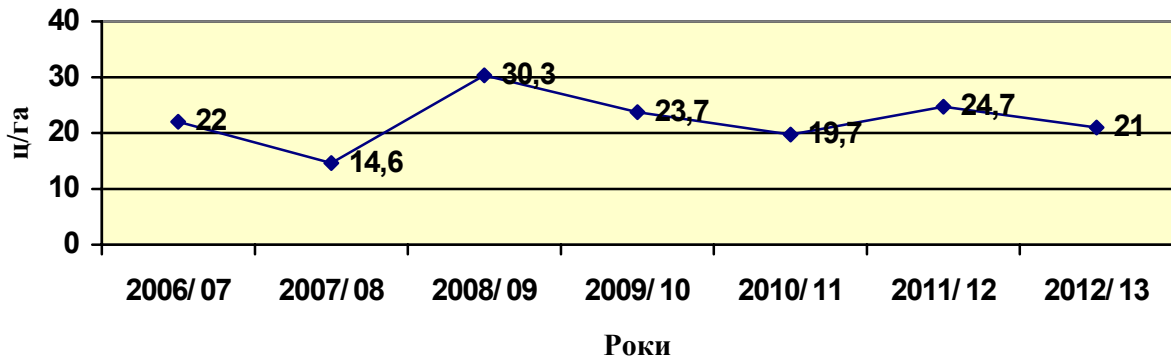

Рис. 1. Динаміка урожайності ячменю в Україні

Складено на основі даних: <http://ukstat.gov.ua>; <http://minagro.kiev.ua>

Найвища урожайність у 2011 році отримана у Вінницькій – 32 ц/га, Черкаській – 29,8 ц/га, Тернопільській – 28,3 ц/га, Львівській – 27,5 ц/га та Хмельницькій – 27,47 ц/га областях.

Для порівняння в країнах ЄС середня урожайність ячменю за період 2006-2009 років 43,3 ц/га, в США за той же період 34,6 ц/га. Тобто, якщо порівняти урожайність та валовий збір по ячменю з зазначеними країнами, то можна стверджувати, що в Україні є потенціал для того, щоб вже у найближчі роки практично подвоїти виробництво сільгосппродукції, яка забезпечить продовольчу безпеку країни та буде направлена на зовнішні ринки.

Висновки. Виробничий та експортний потенціал України по зерновим є достатньо значним, але поки що не використані. Мінагрополітики та Українська аграрна конфедерація говорять про можливість виробництва 80-100 млн тонн зерна. Основними резервами нарощення експортного потенціалу є підвищення урожайності, за рахунок використання кращих сортів, як вітчизняної так і закордонної селекції, покращення технології вирощування, адже за сучасних технологій потенціал вітчизняних сортів використовується лише на 25-30%; зменшення втрат при зборі та зберіганні зерна. Експортна інфраструктура, яка протягом останніх 10-15 років розвивалась достатньо швидкими темпами, має можливість забезпечити швидкі поставки необхідної кількості підготовленого зерна. Дефіциту елеваторних потужностей в Україні на даний момент немає. Ще однією необхідною умовою для використання експортного потенціалу є правильна аграрна та експортна політика держави.

Література:

1. <http://www.faostat.fao.org>.
2. <http://www.agro-business.com.ua>
3. <http://www.zernoua.info>
4. <http://www.propozitsiya.com>
5. <http://miragro.com>
6. <http://minagro.kiev.ua>
7. <http://ukstat.gov.ua>

Рецензент: д.е.н., професор Онегіна В.М.